

BEN MACINTYRE

AGENTUL ZIGZĂG

DRAGOSTE, TRĂDARE ȘI SPIONAJ
ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran
Prefață de Florian Banu

CORINT
BOOKS

—2019—

Cuprins

<i>Prefață</i> de Florian Banu	5
<i>Nota autorului</i>	13
<i>Prolog</i>	17
Capitolul 1 — <i>Hotel de la Plage</i>	19
Capitolul 2 — <i>Temnița din Jersey</i>	30
Capitolul 3 — <i>Război în insulă</i>	42
Capitolul 4 — <i>Romainville</i>	51
Capitolul 5 — <i>Villa de la Bretonnière</i>	62
Capitolul 6 — <i>Dr. Graumann</i>	73
Capitolul 7 — <i>Spărgătorii de coduri</i>	89
Capitolul 8 — <i>Mosquito</i>	102
Capitolul 9 — <i>Sub priviri nevăzute</i>	113
Capitolul 10 — <i>Parașutarea</i>	122
Capitolul 11 — <i>Palpitanta noapte a Marthei</i>	133
Capitolul 12 — <i>Lagărul 020</i>	141
Capitolul 13 — <i>Crespigny Road, nr. 35</i>	154
Capitolul 14 — <i>Ce ieșire din scenă!</i>	169
Capitolul 15 — <i>Freda și Diane</i>	180
Capitolul 16 — <i>Abracadabra</i>	195
Capitolul 17 — <i>Cu cât riscul este mai mare</i>	209
Capitolul 18 — <i>Pasagerul clandestin</i>	226
Capitolul 19 — <i>Joli Albert</i>	234

Capitolul 20 — <i>Bomba neexplodată</i>	249
Capitolul 21 — <i>Frontul de gheață</i>	262
Capitolul 22 — <i>Fata de la „Ritz”</i>	275
Capitolul 23 — <i>Consultant în sabotaj</i>	290
Capitolul 24 — <i>Prânz la „Lutétia”</i>	300
Capitolul 25 — <i>Escrocul risipitor</i>	313
Capitolul 26 — <i>Gândăceii</i>	323
Capitolul 27 — <i>Lucrurile se duc de râpă</i>	335
Capitolul 28 — <i>Caz închis</i>	346
<i>Epilog</i>	357
<i>Post-scriptum</i>	369
<i>Anexă</i>	377
<i>Note</i>	379
<i>Bibliografie selectivă</i>	409
<i>Lista ilustrațiilor</i>	412
<i>Mulțumiri</i>	415
<i>Index</i>	417

Capitolul 9

Sub priviri nevăzute

Contractul din mâinile lui Chapman poate că era inaplicabil din punct de vedere legal, semnat cu un nume fals și cât se poate de absurd, dar a avut efectul psihologic dorit. Perspectiva unei aventuri l-a entuziasmat încă o dată pe Chapman. Prietenia pe care o legase la beție în Franța îi dădea o senzație plăcută, desigur, dar gândul lui era la Freda și la copilul din Anglia; și la Betty; și la Vera, fosta lui soție; iar dacă nu se gândea la nimic din toate acestea, atunci mintea îi era la oricare dintre sirenele din Soho.

Zilele se scurgeau într-o înșiruire de teste, probe, detalii și întârzieri. Urâtul vânător de spioni din Angers s-a întors, într-un „Chrysler formidabil, cu radio”¹, ca să asiste la o demonstrație a calităților de sabotor și trăgător ale lui Chapman: a tras într-un șir de pahare de vin de la cincisprezece pași și a declanșat o explozie. Următoarea demonstrație a fost pentru un colonel dintr-o divizie de panzere care și-a făcut apariția într-un Mercedes: Chapman a aruncat în aer un buștean, în urma unei explozii întârziate în care a folosit baterii și un ceas de mână. În aceeași seară, Von Gröning a anunțat că are bilete pentru „Folies-Bergère”, teatrul de estradă din Parisul ocupat la care spectacolele se jucau mai departe cu casa închisă. Chapman a fost încântat de perspectiva petrecerii unei nopți la Paris, deși

bucuria i-a mai trecut când l-a auzit pe Von Gröning spunând, în tren, că „șeful vrea să îl vadă”². Chapman nu era dus să se bucure de spectacol; o dată în plus, *el* era spectacolul.

În seara aceea, în timp ce intrau în clădirea faimosului teatru din arondismentul 9, Chapman l-a auzit pe șef șoptindu-i lui Thomas: „Lasă-l pe Fritz să meargă primul, iar *el* va sta chiar în spate.”³ Spectacolul începuse deja, o învălmășeală de dansatoare cu jupoane, care dansau cancan, când doi bărbați în haine civile au intrat în liniște și s-au așezat chiar în spatele lor. Unul avea mustață și șchiopăta vizibil: „S-a uitat la mine tot timpul de după program”, și-a amintit Chapman. Foarte probabil, acel individ era Rudolf Bamler, șeful secției de contraspi-onaj a Abwehrului și unul dintre puținii naziști inveterați din organizație. După spectacol, Von Gröning a plecat cu taxiul, iar Chapman și Thomas s-au întors la hotel pe jos, oprindu-se să se uite la vitrine: „De fiecare dată când m-am uitat”, scria Chapman, „i-am văzut pe cei doi studiindu-mă foarte atent.”

Chapman s-a simțit ușurat când a ajuns la „Grand Hotel”. În timp ce el și Praetorius intrau în camerele lor, a auzit, din apartamentul lui Von Gröning, vocile unor americani. S-a întors spre supraveghetorul lui: „Americani?”⁴

„Nu, sunt doar doi dintre oamenii noștri, se joacă”⁵, a zis Praetorius repede. În seara aceea însă, deschizând ușa unui dulap și lipindu-și urechea de parvanul care despărțea camera lui de cea a lui Von Gröning, Chapman a fost sigur că și-a auzit șeful vorbind cu doi americani. Unul dintre ei spunea: „Ei bine, am vrea să-l vedem pe tip.”⁶ Chapman era convins că „tipul” era el; și-a amintit că, la un moment dat, Graumann spusese că, dacă sabotarea activității companiei De Havilland mergea bine, avea să fie trimis „într-o misiune importantă în America”⁷.

Experiența de la vilă făcuse să se nască în el un efemer sentiment de libertate, dar acum avea impresia că era supravegheat

și urmărit de parcă se întorsese în închisoare, iar gardienii îl pândeau prin fanta din ușa metalică. Părea că toată lumea stătea cu ochii pe Chapman: camarazii lui din Nantes, superiorii naziști, spionii americani și poate chiar compatrioții lui.

Într-o seară, la „Café de France” din Nantes, Chapman a observat un tânăr care îl privea foarte atent de la o masă din colț. Von Gröning îl avertizase că era „supravegheat foarte probabil de britanici”⁸ și îi arătase pozele unor presupuși agenți, dintre care nu recunoscuse pe niciunul. Acum, avea convingerea că era urmărit. Individul avea douăzeci și ceva de ani, era bine făcut, părul dat într-o parte, costum gri și un aer de „West End”⁹ care i se părea neobișnuit de familiar. Chapman și-a ferit privirea, iar când s-a întors după o clipă, bărbatul dispăruse. Nu i-a pomenit lui Von Gröning de întâmplare, dar dorința de a pleca a devenit și mai puternică: trebuia să ajungă în Anglia înainte ca englezii să ajungă la el.

În septembrie, Chapman a fost însoțit din nou la castelul lui Ackerman de la Berlin, ajungând acolo tot în toiul nopții. „Ai ținut minte totul”¹⁰, a zis micul chimist german după ce și-a testat temeinic elevul. „Sunt foarte mulțumit de tine.”¹¹ Apoi, savantul a început să-i explice pe larg cum să arunce în aer fabrica De Havilland. În cazul în care cazanele erau legate între ele, trebuia să-l arunce în aer pe cel din mijloc, folosind 15 kg de dinamită puse într-o servietă diplomat și un detonator întârziat cu cel puțin o jumătate de oră. Explozia trebuia să le distrugă și pe celelalte două. Potrivit explicațiilor sale, trei cazane de 80 de tone însemnau 240 de tone de „materie care zboară în toate direcțiile”¹² și care ar trebui să distrugă în același timp și generatorul.

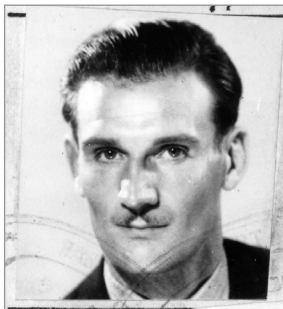
Chimistul a plecat, în locul lui apărând un bărbat mai în vârstă, în haine civile, care a anunțat, în engleză, că venise să-l învețe pe Fritz să folosească „cerneala invizibilă”. Dintr-o

servietă, a scos o coală albă de hârtie și ceea ce părea să fie un băț de chibrit, cu un capăt alb. Lui Chapman i s-a cerut să pună coala de hârtie pe un ziar, apoi să șteargă hârtia pe ambele părți, timp de zece minute, folosind o bucată de vată, „cu o mișcare circulară”¹³. Hârtia a fost pusă pe o bucată de sticlă, iar lui Chapman i s-a arătat cum să scrie un mesaj, cu majuscule, folosind chibritul și separând fiecare cuvânt cu linii. Bățul n-a lăsat nicio urmă vizibilă. Lui Chapman i s-a spus că acum putea să scrie cu creionul, pe ambele părți ale hârtiei, sau cu cerneală, pe pagina opusă celei pe care „scrisesse” cu chibritul, ca și cum ar fi o scrisoare obișnuită. Apoi, bărbatul a dispărut, luând foile mângălite. Înainte de a se întoarce, după câteva ore, cufundase hârtia într-un fel de soluție chimică, iar mesajul secret apăruse, „într-o culoare verzuie”¹⁴, sub mângăliturile făcute cu creionul. Profesorul (cum îl botezase Chapman) i-a înmănat alte două chibrituri-condei și i-a spus să exerseze de două ori pe săptămână. Scrisorile aveau să-i fie trimise lui, iar el avea să-i evalueze priceperea.

Chapman s-a întors la Nantes cu avionul și parașuta. După ce a decolat, într-un bombardier Junker, de pe Le Bourget, s-a parașutat pe un câmp din apropierea aerodromului. Unitatea din Nantes fusese trimisă în zonă pe post de comitet de primire, dar Chapman a găsit singur drumul spre aerodrom și s-a prezentat santinellei drept „Fritz”.

La vilă, Von Gröning a acoperit masa din sufragerie cu sute de fotografii aeriene ale unor posibile locuri de aterizare – Anglia desfășurată „ca un mozaic”¹⁵. Au căzut de acord că satul Mundford, aflat la nord de Thetford, în Norfolk, era perfect pentru așa ceva, fiind o localitate rurală puțin populată, însă destul de aproape de Londra. Apoi, i s-au arătat fotografiile aeriene ale fabricii De Havilland din Hatfield, pe care era marcat locul exact în care se afla camera cazanelor.

Pregătindu-se să se amestece printre oamenii unei țări pe care nu o mai văzuse de trei ani, Chapman asculta BBC noaptea și citea ziarele englezești, plus un ghid al Londrei pentru a-și îmbospăta memoria cu numele străzilor. Leo a fost trimis la Dieppe ca să aducă lucruri lăsate de britanici după atac, iar Von Gröning s-a dus personal

la Berlin ca să facă rost de bani englezești. Chapman a fost fotografiat într-un studio din Nantes pentru a i se pregăti acte de identitate false. În fotografie, stă aplecat spre aparat, ca o vedetă, cu o privire neobișnuit de intensă. Aproape că i se poate citi încordarea în ochi.

Pregătirile păreau să ia avânt, punându-se la punct ultimele detalii. Apoi, într-o seară, spre uimirea lui Chapman, a fost luat deoparte de șeful său german, care l-a întrebat dacă voia să renunțe la misiune.

— Uite ce e, să nu crezi că te obligăm să pleci în Anglia, pentru că avem altceva pentru tine dacă nu vrei să mergi.¹⁶

— Nu, a răspuns Chapman, uimit pentru o clipă. Vreau să merg în Anglia.

Von Gröning a continuat:

— Dacă crezi că nu poți face lucrurile astea, nu te duce. Sunt o grămadă de alte sarcini pentru tine aici, putem să te folosim la altceva.¹⁷

Chapman a protestat, spunând că era pregătit și capabil:

— Cred că pot să fac ce am fost instruit să fac.

Următoarea întrebare a lui Von Gröning a fost și mai tulburătoare: ar vrea ca Leo să-l însoțească? Chapman a trebuit să gândească repede. Cu Leo pe post de gardă personală, libertatea lui de acțiune ar fi fost serios limitată, iar dacă golânașul

ăsta știrb avea să bănuiască motivele lui Chapman, îl ucidea pe loc, poate chiar cu mâinile lui.

— Nu cred că e oportun, a zis el repede. Probabil că unul poate să treacă, dar doi nu, mai ales că Leo nu vorbește engleza.

Deși Von Gröning a abandonat subiectul, discuția fusese tulburătoare. Oare germanul îl avertiza sau încerca să-l protejeze? Nu ar fi trebuit să-și facă griji; era doar încă un test al determinării lui. La 24 septembrie, Von Gröning a transmis un mesaj centralei de la Paris: „Fritz este pregătit, fără îndoială, atât psihic, cât și fizic.”¹⁸

Ca orice instituție de anvergură, Abwehrul combina despicarea firului în patru cu ineficiența: mai întâi, au făcut rost de o parașută necorespunzătoare; apoi, Luftwaffe a părut incapabilă să găsească avionul potrivit. Un bombardier era prea zgomotos pentru o parașutare pe timp de noapte, astfel că s-a solicitat un avion de transport din Rusia sau din Orientul Mijlociu. Amânările repetate i-au scos din sărite pe toți. În cele din urmă, s-a găsit un avion de recunoaștere Focke-Wulf, moment în care cineva a remarcat că, în timpul săriturilor cu parașuta, au fost răniți câțiva agenți, așa că poate era mai bine ca Fritz să fie dus spre coastă cu un vapor, apoi să fie dus la mal cu o barcă de cauciuc. Dar ce fel de barcă?

După multe discuții, s-a căzut de acord ca Fritz să fie trimis cu avionul. În scurt timp, discuția s-a împotmolit din nou când a venit vorba despre locul în care urma să fie parașutat. Dacă Fritz se îndrepta spre Thetford, aparatul lui putea fi doborât de avioanele de vânătoare care zburau noaptea în jurul Londrei. Munții Cambrieni au fost propuși ca alternativă de cineva care, în mod evident, nu fusese acolo niciodată. Parisul le-a răspuns imediat celor din Nantes: „Arătați-i lui Fritz poze cu Munții Cambrieni.”¹⁹ Chapman a aruncat o singură privire pe ele și s-a împotrivit. Să fie parașutat pe câmpiile din Norfolk era un lucru

destul de alarmant, dar să aterizeze pe dealurile din Țara Galilor, în toiul iernii, era o perspectivă cu totul diferită. În cele din urmă, fără tragere de inimă, a cedat și a spus că, dacă Abwehrul chiar credea că munții aceia erau „mai siguri decât orice alt loc”²⁰, el se supunea. Dealurile galeze au devenit „noul obiectiv operațional”²¹, iar Parisul a ordonat ca Fritz să fie „informat în cele mai mici amănunte despre condițiile din Munții Cambrieni și mijloacele cu care putea ajunge de acolo la Londra”²². După câteva zile însă, șeful Abwehrului de la Paris, exercitând dreptul oricărui șef de a se contrazice fără nicio noimă, a revenit la ideea inițială, iar Mundford a fost ales din nou drept țintă.

Apoi, în noiembrie, exact când toate problemele păreau a se fi rezolvat, întreaga misiune a fost suspendată. Războiul intra într-o nouă fază, Hitler hotărând să ocupe întreaga Franță. Chapman a fost recrutat deodată în armata germană.

Timp de câteva luni, conducerea nazistă, din ce în ce mai îngrijorată, ținuse sub observație regimul de la Vichy. De la prăbușirea Franței în 1940, guvernului colaboraționist de la Vichy, condus de Henri Philippe Pétain, i se permisesse să administreze zona neocupată din sudul Franței, devenită stat-mariionetă aflat sub control nazist. După ce amiralul François Darlan a semnat însă un armistițiu cu Aliații în Algeria, Hitler a hotărât să încalce înțelegerea din 1940, invadând zona aflată sub controlul regimului de la Vichy în urma operațiunii care a primit numele de cod „Anton”. Toți bărbații apti au fost înrolați pentru a sprijini noua forță de ocupație, inclusiv Eddie Chapman.

Membrii secției Abwehr din Nantes, devenită acum Truppe 3292, Abwehrkommando 3026, au fost atașați oficial unei divizii SS, ordonându-li-se să se îndrepte spre sud. Spionilor li s-au dat haine militare: Von Gröning purta uniforma completă a unui ofițer de cavalerie, cu trencicot din piele la două rânduri și bonetă, Praetorius, uniforma SS, iar ceilalți, diverse haine

Viciile lui erau extreme, la fel și virtuțile, iar la finalul vieții, nu era limpede dacă a fost de partea îngerilor sau a diavolilor, dacă i-a înșelat pe înșelători sau dacă a făcut un pact cu șeful lui german. A murit de stop cardiac în 1997, la 83 de ani: s-ar putea să fi urcat la ceruri sau poate că s-a îndreptat în direcția opusă. Ori poate că merge încă în zigzag.

Chapman a încercat să publice povestea isprăvilor lui din timpul războiului, dar, la fel ca John Masterman, a fost împiedicat de MI5. A scris o versiune cenzurată a evenimentelor, care a apărut într-un ziar francez, *L'Étoile*, iar apoi în *News of the World* în 1953, dar când Chapman a început să dezvăluie secrete de stat, avocații guvernului au intervenit. A fost amendat cu 50 £ și o întreagă ediție a ziarului a trebuit retrasă și distrusă. A doua tentativă de publicare a fost zădărnicită de D-Notice*. În cele din urmă, a apărut, în 1954, sub semnătura altcuiva, o ediție de memorii romanțate, intitulată *The Eddie Chapman Story*, în care era descrisă perioada petrecută de el în Germania, dar nu și activitatea desfășurată pentru MI5. „Care este adevărul despre Eddie Chapman?”²⁸ se întrebau niște ziariști. „Dacă aceste uluitoare afirmații sunt adevărate, de ce nu a fost arestat sau condamnat ca trădător de patrie?”

În cele din urmă, în 1966, lui Chapman i s-a dat voie să publice o altă versiune, intitulată *The Real Eddie Chapman Story*, în care se vorbea, fără să se dea detalii, despre activitatea desfășurată în slujba MI5. Aceasta a stat la baza un film destul de slab, *Triple Cross*, regizat de Terence Young, cu Christopher Plummer în rolul lui Chapman. Filmul nu are decât o legătură superficială cu cele întâmplate. Chapman a fost dezamăgit de el. Niciodată nu a primit recunoașterea pe care considera că o merită; pe de altă parte, probabil că Chapman ar fi putut să atingă *acel* nivel

* De la *Defence Notice* – solicitare adresată presei de autoritățile din Marea Britanie de a nu da publicității informații despre anumite subiecte din motive de securitate națională (n. red.).

de recunoaștere doar dacă îl ucidea pe Hitler. Cumva, a devenit destul de bogat și, o vreme, a deținut un castel în Irlanda și un hotel în Hertfordshire, nu departe de fabrica de avioane Mosquito a firmei De Havilland.

În 1974, într-un bar din Londra, Chapman a dat peste știrbul Leo Kreuzsch, campionul german la box care îl învățase să tragă cu pistolul. Leo i-a spus lui Chapman adevăratul nume al așa-zisului Graumann, dezvăluindu-i că acesta supraviețuise războiului și locuia acum în Bremen. Chapman i-a scris lui Von Gröning o scrisoare în care rememora cu afecțiune vremurile petrecute împreună la Nantes, Paris și Oslo. A întrebat dacă vechiul lui prieten știa ce se întâmplase cu iola lui norvegiană, cumpărată cu banii primiți drept recompensă, și dacă și-o amintea pe Dagmar Lahlum. „Presupun că e măritată acum”, a reflectat el cu nostalgie. Chapman și-a descris proprietățile, i-a pus în plic o fotografie a bătrânului castel irlandez pe care îl cumpărase și l-a invitat pe Von Gröning să vină să stea la el: „Ce amintiri minunate am putea depăna. [...] Îmi aduc aminte cât de mult îți plăceau castelele.”

Poate că nu a fost cea mai diplomatică abordare, dar Eddie nu avea de unde să știe că Von Gröning nu mai era un om bogat.

Suzanne Chapman s-a măritat în 1979 la „Shenley Lodge”, hotelul cu 32 de camere deținut de Eddie și Betty. Printre invitații la nuntă s-a aflat și un domn german în vârstă, miop, care i-a amuzat pe copii recitându-le poezioare englezești demodate. Când petrecerea s-a mai liniștit, Eddie Chapman și Stephan von Gröning s-au luat de braț și s-au plimbat împreună, cufundați în amintiri. Betty a fost surprinsă și impresionată de legătura durabilă dintre spion și șeful lui: „Erau ca frații.”²⁹ Când ultimul invitat a plecat, din grădina s-au auzit un râset și o voce care cânta: erau acordurile slabe ale melodiei *Lili Marlene*.

HI HU HA HA HA

Post-scriptum

La câteva săptămâni după publicarea acestei cărți, am primit un telefon de la ambasadorul german la Londra, Wolfgang Ischinger. „Tocmai am terminat de citit cartea dumneavoastră”, a zis el. „Povestiți cum a fost dus Eddie Chapman cu avionul peste Canal de către Luftwaffe și apoi, parașutat în Marea Britanie. M-am gândit că poate ați vrea să știți că omul care s-a aflat atunci la comandă este tatăl meu. Atât el, cât și pilotul, Fritz Schlichting, sunt încă în viață.”

Schlichting fusese pilotul înalt, timid, decorat cu Crucea de Fier, aflat la manșa avionului de recunoaștere Focke-Wulf în 1942, iar Karl „Charlie” Ischinger fusese comandantul și navigatorul descris de Chapman ca „un tânăr scund, îndesat, de vreo 28 de ani, cu ochi albaștri și privire liniștită”. Chapman însuși crezuse că oamenii aceia au murit: „Avionul fusese doborât și întregul echipaj fusese ucis deasupra Angliei în a șaiszecea ieșire”, scrisese el.

Leutnant Fritz Schlichting, tânărul pilot care l-a parașutat pe Chapman în Marea Britanie în 1942.